

HÀNH Á»NH BÁ»' TÁ»T QUAN Á»M QUA TRANH DÂN GIAN VIÁ»†T NAM

Á»ng gá»p cá»§a Jean-Pierre Pascal - VÁ» Há»ng Nam
11/05/2017

HÌNH
Á»NH BÒ
TÁ»T QUAN
Á»M QUA
TRANH DÂN GIAN Á» VIÉT
NAM

*
Jean-Pierre Pascal *
Đềch tể tịng Pháp bđi Vi
HÓng Nam
Tôi

ché trình bày β áy mùt sñ tranh °Ýng Hàng TrÑng (thành phñ Hà NÙi) và
làng ông HO (cách Hà NÙi kho£ng 40 km phía ông b̄c).

Nừu các tranh v½ các vẾÁ thñ linhÁ hay các nhân v-tÁ jọ LãoÁ có khá nhiÁu, các tranh nói vÁÁ Ph-t giáoÁ t°ing NĩÁ hi¿m vi
°ác dùng Á cúng bái.

BỐ TátÁ Quan Á»M °ácÁ hình dungÁ d°Ui ba đjng:

-Á Quan Á»M trongÁ th¿ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt
-Á Quan Á»M °ácÁ thÝ cúngÁ trong núi UngÁ H°ing Tích
-Á Quan Á»M theo tíchÁ Quan Á»M ThẾ Kỉnh

A.Á Quan Á»M trongÁ th¿ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt

Chúng taÁ th¿y β °Ýng Hàng TrÑng vàÁ lân c-nÁ nhiÁu tranh v½ các vẾ thñ trongÁ th¿ giUiÁ thÝ ch° thñ Ông cñt, trong ó c
Á»M. Dù cácÁ tín ng°ángÁ này không cóÁ liên quan ¿nÁ Ph-t giáo, vi¿c thÝ cácÁ thánh m«uÁ rñtÁ phỔ bi¿nÁ trong các chùaÁ
Nam, bên cjh bàn thß Ph-t, cácÁ BỐ Tát, hayÁ Quan Á»M. áy là mùt iÁm -c tr°ng cçÁ Vi¿t Nam, cing áng ÁÁ chúng taÁ bà
doÁ vàÁ IẾch síÁ trong buỒi hÙi th£o này.

Tranh 1.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Tam phç

Quan Á»M hi¿n β trên cao nh¿t, bên cjh có Kim Ông vàÁ Ngíc Nĩ. VẾ th¿ cçÁ Quan Á»M là cai qu£nÁ th¿ giUiÁ Tam Phç, v
thñ này gñ nh° °ác nh-p vàoÁ Ph-t giáo Vi¿t Nam. Hàng d°Ui có m-t ba vẾÁ Thiên V°ingÁ jì di¿nÁ ba th¿ giUi, và d°Ui nữa c
M«uÁ choÁ ba th¿ giUi:

- m-c áo ỉ làÁ Thánh M«uÁ LiÁu Hjh, ngñ trẾÁ trên trÝi

- m-c áo tr°ng làÁ Thánh M«uÁ Tho£i, ngñ trẾÁ trên biÁn, sông, hÓ và suNĩ

- m-c áo xanh làÁ Thánh M«uÁ Th°äng Ngàn, ngñ trẾÁ trênÁ núi rëngÁ và các dân tÙc miÁn núi

Tranh 2.Á Quan Á»M và các vẾÁ thñ linhÁ Té Phç

Hình £nhÁ này giÑngÁ béc tranhÁ trên. ChẾ thêmÁ Té Phç. Các vẾÁ thñ linhÁ m-c áo vàngÁ t°äng tr°ngÁ choÁ th¿ giUiÁ trái
Th¿ gianÁ ng°Yi sñng °ác t°ing tr°ng β phñ d°Ui bđi hai cô lái ò trên sông. P giĩa hai cô lái ò có mùt con rÓng ba §u chín uó
ba °a c°ái lên núi và rëng

Tranh 3.Á Quan Á»M có Kim Ông vàÁ Ngíc NĩÁ bên cjhÁ Á

Cing trong lojì tranh này, Ph-t Bà ngÓiÁ mùt minhÁ trên óaÁ hoa sen, hai bên có hai vẾ thñÁ phá tá.

B.Á Quan Á»M (Bà Chúa Ba) trong núi UngÁ H°ing Tích

NhiÁu tranh ông HÓ v½ Bà Chúa ngÓi trong chùa núi H°ing (H°ing Sjn), trong UngÁ H°ing Tích. Các tranh Áu v½ theo cùng m
kiÁu: mùt ngõi chùa/bàn thÝ β giĩa (vÙi Bà Chúa), có hai con v-t bên cjhÁ biÁu t°ängÁ cho các c§u mong °ác vi¿t lị trên hai c
nhĩng lÝÁ c§u nguy¿nÁ cho mùt ng°Yi hay mùtÁ gia ìnhmà ng°Yi ta c§u mong nh-n °ác sñÁ phủ hÙÁ cçÁ Bà Chúa.

Tranh 4. Bà Chúa Ba trong chùaÁ H°ing Tích

Tranh v½ trong chùa nĩÁ BỐ TátÁ Bà Chúa Ba (Công chúaÁ thè ba), tểc làÁ Quan Á»M Di¿u Thi¿n. Bà cóÁ hào quangÁ trên §
trênÁ hoa sen,Á n m-ckiÁuÁ truyÁn thñngÁ Vi¿t Nam.

Quang c£nhÁ °ácÁ mô tẾÁ trong hai câu Nĩ: h°ju thÝi dâng hoa và hç thÝi tịng qu£. Hç và ào là biÁu hi¿u cçÁ sñÁ tr°Ýng
biÁu hi¿u cçÁ sñÁ tài lÙc, hoa nừu là hoa m«u jn, là sñ c§u mong vÁ tiÁn tài vàÁ danh vjng.

Bà Chúa Ba úng là mùt hình đjng cçÁ Quan Á»M nh°Á tỉ rỐÁ trong tranh sau.

Tranh 5.Á Quan Á»M trong Ung núiÁ H°ing Tích

Quang c£nhÁ giÑng nh° trên, và xoy ra tjiÁ H°ing TíchÁ nh° °ác ghi trên chính i¿n chùa.Á Quan Á»M °ácÁ nh-n di¿nÁ ra vì b
vẾ thñÁ phá tá.

Truy¿nÁ Quan Á»M - d°Ui đjng Bà Chúa Ba - °ácÁ løy raÁ tểÁ cỐ tíchÁ Trung Hoa vÁ MiaoChan (vn. Di¿u Thi¿n, °ácÁ xem m
Guanyin,Á Quan Á»M). Truy¿n này °ác kÁ lị trong hai tranh sau.

Tranh 6. Di¿u Thi¿n β chùa Bich T°Úc Á

Vua Trang V°ing (Miaozhuan) có ba cô con gái. Hai cô §u Áu løy chÓng khá gi£, riêng cô út Di¿u Thi¿n rñtÁ mù jọ, chẾ muN
không chẾuÁ l-p gia ình. Sau nhiÁu l§nÁ tìm cáchÁ khuyên b£o, nhà vuaÁ ành chẾu cho nàng i tu β chùa Bich T°Úc, nh°ng r
cácÁ ni côph£iÁ hành hjÁ công chúaÁ Á làm thayÁ Oĩ yÁ £nh cçÁ nàng. Nh° v-y nàng ph£iÁ mùt minhÁ lo vi¿c nÙi trã và làm
Thi¿n v«nÁ chẾu ñngÁ khôngÁ than thßÁ gì vàÁ tịp tácÁ tịng triÁnÁ trênÁ con °Ýng tu t-p.

Trên hình v½, Di¿u Thi¿n ang éng quét sân chùa. Bên cjh nàng có mùt con cíp và mùt con rÓng, ngoàiÁ vai tròÁ b£o vÇÁ v
chúng còn giúp nàng trong công vi¿c nÙi trã. Trên hai câu Nĩ, bên trái có H§m thÝi bỐ qu£ (Cíp ánh qu£ dĩ), bên ph£i RÓng

n°Úc .

Téc gi-n quá, nhà Vua ànhÁ quyét ÆnhÁ cho giét con mình.Á Thõ ÆaÁ (Tudi) báo tin choÁ Ngíc Hoàng Th°äng ,Á Ngíc Hoà
 IÇnh phÉiÁ bèo vÇÁ c; thÁ DiÇu ThiÇn cho v'n toàn. Nh° v-y l°ái ao cça ao phç bË gây ôi, cing nh° cây th°ing không phim °ác
 nàng.Á CuÑi cùngÁ nhà Vua cho tht cÕ nàng b±ng mùt giÉi lãa.Á Linh hÕnÁ công chúaÁ ch°a kËp lìa thÁ xác thiÁ thõ ÆaÁ (T
 con cíp trng và mang xác nàngÁ chiy trÑnvào rëng.Á Linh hÕnÁ cça DiÇu ThiÇn lìa khli xác vàÁ xuÑng Âm phç. M°Yi vË Vua/
 ra ón nàng và xin nàngÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇn. Nh°ng vëa mùi b't şuÁ cÇu nguyÇn, thì nhing k» bËÁ ày lãa b±ngÁ cÆm thÿy
 phçÁ biçn thànhÁ Thiên àng.Á Kinh hã, m°Yi vË Vua ra IÇnh uÕiÁ linh hÕnÁ DiÇu ThiÇnÁ trß vÁ trşn thç, tìm l; c; thÁ ã °ác
 khôngÁ bË hçy hoji. Ít lâu sau khiÁ tËnh l; , nàng °ác d«n çn mùt hòn Æo, ÁÁ tiçp tácÁ cÇu nguyÇnÁ choÁ sñ giÉi thoátÁ cça
 chúaÁ H°ing S; (Xiangshan). Bà sÑng ß ày chín n m,Á tiçp tácÁ tu t-p, ch m sóc nhing ng°Yi bÇnh vàÁ cçu sÑngÁ nhing k» bl
 Nh° v-y, d;ng này cing cóÁ liên quan çnÁ Quan ÂmÁ Nam HÆi, °ác các ng° dân hay dân sinh sÑng ß ven biãn tôn thÝ, Á xinÁ
 l;Á các nguy c; do biãn hay bão tÑÁ thiên tai.

Có l½ vì tên chùa Xiangshan gşn gii vUi tênÁ H°ing S; , nên ng°Yi ViÇt mùi thÝ t; ÙngÁ H°ing TichÁ Quan ÂmÁ DiÇu ThiÇn,
 Chúa Ba.

Tranh 7. Vua khli bÇnh

Tranh v½ này không giÑng các tranhÁ chúc mæng. Tranh này kã mùt truyÇnÁ nÕi tiçngÁ vÁÁ cuÚc ÝiÁ cçaÁ Quan ÂmÁ DiÇu
 TruyÇn x©y ra sau khi DiÇu ThiÇn ã vÁ chúaÁ H°ing Tich. Nhà vua, doÁ bË ph;Á vì phimÁ lxi lşmÁ lUn, nên m_c phÉi mùt bÇ
 cách nào cçu chĩa. Ông ành hëa s½ truyán ngõi cho ng°Yi nào có thÁ chĩa ông khli bÇnh. Trong khiÁ thián Ænh, DiÇu ThiÇn th
 n±m trên gi°Yng trongÁ hoàng cung, tay chân bË tê liÇt. V«n ß trong hang Ùng, BàÁ dùng sécÁ m;nh cçaÁ thián Ænh, tñ biçn
 mùt cả giãÁ l°ing yÁ tiçn vào trong cung. °ác d«n tUiÁ tr°Úc m-tÁ nhà vua, vË lão y khuyen nhà vua xin mùt ng°Yi ã giác ngU
 tay và mùt con m_t, Á pha thành mùt thuÑc xoa (hay thuÑc uÑng) thì s½ có thÁ khli bÇnh. Nhà vua gii hai ng°YiÁ sé giÉ çn g-p
 n; ©n tu cça Bà. Bà ra IÇnh cho hí ch-t mùt bàn tay (hay mùt cánh tay, tùy câu truyÇn kã) và móc ra m_t trái cça mình. Sau mùt
 l°áng lñ, hí ànhÁ tuãn IÇnh. Bàn tay và con m_t °ác °a vÁ cung vàÁ sí dãngÁ bßi vË lão y Á chĩa cho nhà vua khli bÇnh.

Á Trên tranh v½, DiÇu ThiÇnÁ xuýt hiÇnÁ tr°Úc cía Ùng có nhiÁu hoa (chúng taÁ ang ß núi H°ing), Bà éng trênÁ tòa senÁ toş
 nh° th°Yng g-p trên các t°äng thÝ. Bên tay trái có ghi hai chiÁ Tiên Nhân . HaiÁ sé giÉÁ cça nhà vua ang chu©n bË c_t tay và l
 cça Bà. Hí cing °ácÁ chÉ ÆnhÁ b±ng hai tên:Á TriÇu ChşnÁ tay cşm dao, vàÁ vË quanÁ L°u KhâmÁ ch_p tayÁ kính ng°áng tr°
 hiÇnÁ này. D°Ui tranh còn ghi:Á M_t tay làm thuÑc làm thang / Á vÁ cçu bÇnh vua Trang téc thì .

C- MÙt o;ng trong truyÇnÁ Quan ÂmÁ ThË Kính

Á Tranh 8. ThË Kính t; chùa B;ch T°Úc

Tranh v½ kã mùt o;ng cçaÁ Quan ÂmÁ ThË Kính, mùt truyÇn gÓm 786 câu th; lãc bát,Á tác giÉÁ v«n còn tranh cãi. MÙt vËÁ B
 ;Á chánh qu£, nên ÁÁ thí tháchÁ ngài,Á éc Ph-tÁ hiÇn raÁ d°Ui d;ng mùt ng°YiÁ phã niÁ tr» 1p vàÁ ngi ýmuÑn kçt hôn. Ngà
 cça ng°Yi này, ngài ànhÁ trÆ ÝichÉ có thÁ kçt hôn °ác trong mùt cuÚc sÑng sau.Á éc Ph-tÁ cho ngàiÁ tái sinhÁ l; m°YiÁ Yi s
 Kính. Khi çn tuÕi d-y thì, nàng c°Ui ThiÇn S) và hai vã chÓng sÑng rştÁ hòa hãpvUi nhau. Nh°ng mùt buÕi tñi khi ThiÇn S) an
 ýÁ thÿy mùt sãi râu míc ng°ác trên c±m chÓng.Á úng lúcÁ khi nàng s_p dùng dao c_t sãi râu, thì ThiÇn S)Á tËnh d-yvÁÁ nghi ng
 giçt mình. KhôngÁ tñ minhÁ oan °ác, ThË Kính bË uÕi vÁ nhàÁ cha m¹. Trong c;ngÁ tuyÇt v;ng, nàng toan tñ tí, nh°ng vì ngh) .
 nàng tìm mùt n; ÁÁ xa lìaÁ thç gian.

NàngÁ giÉ d;ngÁ làm trai çn chùa B;ch T°Úc và °ácÁ Hoà th°ängÁ ß ày nh-n làmÁ chú tiÁu, l;ý tên là Kính Tâm. D°Ui d;ng gi
 nhiÁu ng°Yi con gái trong vùngÁ say ãm. Con gái cça mùt quan chéc trong làng, ThË MŞu,Á tí ýÁ yêu nàng xin c°Ui, và ít ra òi
 Tranh v½ hìnhÁ Quan ÂmÁ ThË KínhÁ n m-cÁ àn ông, ang quét sân chùa B;ch T°Úc và bË ThË MŞuÁ theo uÕiÁ ráo r;çt. Ha
 trái: Hşm thÝi bÕ cçi (cíp bÕ cçi), bên phÉi: RÓng thì phun n°Úc . RÓng, ß ày v°;n ra khliÁ ám mây, là mùt con v-tÁ tñt lãnh
 (phun n°Úc). Và là sñ cÇu mong mùtÁ mùa g-tÁ tñt 1pÁ vàÁ thËnh v°äng. CípÁ che chßÁ ng°Yi dânÁ chÑng l;Á các qu- thŞn
 Á D) nhiênÁ KínhÁ Tâm têÁ chÑi sñ tỉ tinh cça ThË MŞu. Vì hYn dxi, ThË MŞu trao mình cho mùt ng°Yi àn ông trong nhà và ch
 ÁÁ trÆ thù, ThË MŞu cáo buÚc Kính Tâm là cha cça éa con. Kính TâmÁ nhÿt quyçtÁ chÑi cãiÁ m-c dşuÁ bËÁ tra tşn. NhÝÁ H
 chËu óng tián ph;ç, nên nàng °ác thÆ ra, nh°ng phÉi sÑng xa chùa. Nàng nh-n nuôi éa bé bË ThË MŞuÁ b; r;çi, khôngÁ Á ýÁ gi
 lÝiÁ àm tiçu. Khi éa bé °ác sáu tuÕi thì Kính Tâm qua Ýi. Khi làm vÇ sinh cho tang lÁ thì ng°Yi ta mùiÁ khám pháÁ Kính Tâm
 ni, và nhing cáo buÚc cça ThË MŞuÁ hoàn toànÁ là vu khÑng. TrongÁ buÕi lÁÁ t°ßng nhU çn ng°Yi ã khuÿt,Á éc Ph-tÁ hiÇn
 biçtÁ r±ng ThË Kính làÁ BÓ TátÁ Quan Âm, ãÁ trß vÁÁ trÝi, và tê ày s½ cşm trong tay éa bé.

Nh° v-y d;ng này làÁ Quan ÂmÁ tÑng tíÁ (che chßÁ cho các éa bé), °ác cácÁ phã niÁ cÇu nguyÇnÁ ÁÁ cÇu xinÁ có con.

(Xin xem các tranh trong bài tiçng Pháp, trangÁ 33-36)

Jean-Pierre Pascal

Nguyên Giám ÑcÁ Nghiên cçuÁ CNRS, chuyên vÁ cçu trúc và a d;ng sinh híc rëng nhiÇt Ùi, nguyênÁ Tùy viênÁ Khoa híc
 SéÁ quán PhápÁ t; Saigon, chuyênÁ nghiên cçuÁ vÁ tranh dân gian.